

A gyakorlati foglalkozás, munkaoktatás, szakoktatás irodalmának áttekintése után arra a megállapításra jutunk, hogy mennyiségi tekintetben leginkább az oktatás gyakorlatához tapadó módszertani munkák vannak túlsúlyban. Ez a dolog természetét tekintve érthető, mégis feltűnő a kérdéskomplexum elméleti vonatkozásaiak az irodalomból tükröződő elhanyagoltsága, különösen hazai tekintetben. Pedig éppen a munkaoktatás elmélete képes hídat verni az általánosan képző iskolákban folyó gyakorlati foglalkozás, munkaoktatás, valamint a szakképzés között.

CSEBŰSEVA munkája az elméleti alapvetésnek igen fontos mozzanataként a munkaoktatás pszichológiájával foglalkozik, ezen belül is a *munkatevékenység képességeinek és készségeinek fejlesztésével, a munkaoktatás pszichológiai feltételeivel*. A szerző következtetései és eredményei azokra a kutatásokra támaszkodnak, amelyeket a Szovjetunió Pedagógiai Tudományos Akadémiájának pszichológiai intézetében a munkaoktatással foglalkozó laboratórium folytatott. A kísérletek, az adatok összegyűjtése kiterjedt mind a szakmunkásképzésre, mind az általános képzés keretében folyó munkaoktatásra.

A könyv három fő részre tagolódik: 1. A munka és a munkaoktatás pszichológiai sajátosságai. A munkáról itt két vonatkozásban van szó: mint a tanulók nevelésének, a személyiség formálásának fontos feltételéről, és mint különleges tantárgyról. 2. A munkavégzéshez szükséges képességek és készségek kialakításának törvényszerűségei. 3. A tanulók munkatevékenységének egyéni sajátosságai és a tanulók munkarendje.

Terjedelmét tekintve és a köztől elsődleges kísérleti és kutatási eredményekből következően a 2. rész alkotja a könyv lényegét, mégis figyelemre méltó az a széles alapvetés, amelybe ez a lényegi rész beiegyeződik. A szerző a kapcsolatos általános pszichikai jelenségektől és fogalmaktól jut el szűkebb témájáig, s ezzel tág perspektívát, áttekintést nyújt, utal a további kutatások irányaira. A kiinduló pont a *tevékenység fogalma*. A tevékenység során felszínre kerülnek, aktivizálódnak és kapcsolatba kerülnek egymással a *személyiség összehasonlái* a maguk sokoldalúságában. Éppen ezért lehetetlen volna a munkaoktatás feladatait és jelentőségét leszűkíteni a gyakorlati képességek és készségek biztosítására. Ide tartoznak azok a szerteágazó feladatok, amelyeket a tanulók személyiségének formálása jelent, Elsőrendű jelentősége van a munkához való helyes viszony, a tevékenységre serkentő érdeklődés és motívumok kialakításának. Ez viszont megköveteli, hogy ismerjük és számba vegyünk a tevékenység tartalmának és strukturájának pszichológiai sajátosságait, jelentőségüket és változásukat az oktatás során.

A tevékenységek alapformái közül (*játék, tanulás, munka*) a döntő szerepe a személyiség formálásában a munkatevékenységnek van. CSEBŰSEVA a következőkben foglalja össze a munka nevelő jelentőségét, azokat az okokat, amelyek a munkát a személyiségfejlesztés legfontosabb feltételévé teszik: 1. A munka a társadalom létének alapja. 2. A munka a szocialista társadalomban az emberek értékének fő meghatározója. 3. A munka támasztja az emberrel szemben a leg-sokoldalúbb követelményeket, és általa a leghatásosabb hatást gyakorolja a személyiség tulajdonságainak, a készségeknek, képességeknek a fejlődésére. Vannak olyan pszichikai tulajdonságok, amelyek egyenesen nem is fejleszthetők a munkatevékenységen kívül. 4. A munkával kapcsolatban fejeződik ki legközvetlenebbül, hogy a dolgok objektív törvényszerűségeit, szabályait, tulajdonságait nem lehet figyelmen kívül hagyni anélkül, hogy ez ne menne a munka eredményességének rovására (szemben pl. a játéktevékenységgel). 5. A termelő munka elősegíti a testi fejlődést, erősíti az idegrendszert. 6. A munkatevékenység esztétikai élményekkel is kapcsolatos, ezért felhasználható az esztétikai nevelésben. 7. A normális, egészséges ember vonzódik a munkához, mert aktivitásának teret biztosít, lehetőséget nyújt a többi emberrel való kapcsolatra.

A munkának, mint tevékenységnek a személyiség fejlődésére gyakorolt hatása mellett rendszerezi a szerző a munkának, mint az *oktatás tárgyának* pszichológiai sajátosságait. A gyakorlati munkaoktatással kapcsolatosan a pszichológiai és pedagógiai kutatásokban eddig főként a közvetlen munkavégzés készségeit, elsősorban a mozgáskészséget vizsgálták (kéziszerszámok használata, gépbeállítás stb.). A legkülönbözőbb szakmunkások munkájának tanulmányozása azonban azt mutatta, hogy a munkamozdulatok tökéletes végrehajtása mellett munkájuk más többletet is tartalmazott az alacsonyabb teljesítményt nyújtó munkásokéval szemben. Ezek az eltérések a munka változó komponenseivel függnek össze, amelyek aktív gondolkodási tevékenységet igényelnek. Ilyen tevékenység a munka eltervezése, megszervezése, a munkamenet ellenőrzése, szabályozása, a felmerülő akadályok és zavarok elhárítása. Mindezek hatással vannak a munkaoktatás kialakítására, mind az általános képzés, mind a szakoktatás keretében.

A könyv második része a *képességek és készségek fejlesztésével* foglalkozik. E résznek különös érdeme, hogy megállapításait számos vizsgálat és kísérlet adataival támasztja alá. A gyakorlatra

épülő, abból kiinduló tárgyalás figyelemre méltó általánosításokra vezet, s e közben a téma számos fontos aspektusát villantja fel. A munka speciális képességei és készségei közül a manuális műveletek és szenzoros készségek fejlesztésének sajátosságait különböző szakmákhoz kapcsolódóan vizsgálja. Ezután tér rá a munkavégzés általános képességeinek és készségeinek (tervezés, azervezés, önellenőrzés) tárgyalására, a munkatempó, a gondolkodási feladatok és megoldási módszerek, az elméleti ismeretek alkalmazásának problémáira.

Hasznos és módszertanilag tanulságos a könyv harmadik, befejező része, amely az eddigi megállapítások és eredmények alkalmazására nyújt lehetőséget a gyakorló pedagógus számára. A kutatások gyakorlati alkalmazásának két területével foglalkozik: a tanulók *pályaválasztásának* előkészítésével, valamint a tanulók *munkarendjének* kialakításával, gyakorlati termelőmunkájukkal szemben támasztható követelmények meghatározásával.

— I — R

HELLER ÁGNES: A MINDENNAPI ÉLET

Budapest, 1970. Akadémiai Kiadó. 333 oldal

HELLER ÁGNES műveinek egyik legfőbb jellemzője: *következetessége*. A gyakran publikáló szerző legutóbbi években megjelent könyveinek — úgy véljük — valamiféle szintézisét ajánljuk most az olvasó figyelmébe. Művét szociológiai elemzésnek tartja, de maga sem érzi kötelezőnek az egy diszciplína szabta határokat. A szerző absztrakciója eltér a megszokottól, úgy tűnik, mintha hiányozna belőle az általánosítás mozzanata. Általánosítást végez azonban a történetiség szempontjából, témája mégis a szó szoros értelmében „mindennapi”.

Gondolkodói következetességét értékeltük a legmagasabbra, tettük ezt azért, mert műveire legjellemzőbbnek egy-egy kategória, avagy témakör tökéletes „körüljárására” irányuló precizitását érezzük.

Könyvének mottójául BERTOLT BRECHT egyik szép tándrámájának „A kivétel és szabály”-nak prologusát választotta. Az idézett rész befejező sora így hangzik: „... ne higgyétek, hogy természetes az, mi mindennapos.” HELLER ÁGNES ezzel a gondolattal, illetve a mindennapi élet funkciójának elemzésével indítja könyvét. Felfogásában mindennapi élet nem más, mint a *minden embert, mint egyedet jellemző önreprodukciós tevékenységek összessége*. Mivel a társadalmi reprodukcióhoz elengedhetetlen az egyedek önreprodukciója, s ezzel az őket körülvevő dolgok, intézmények, szokásrendszerek elsajátítása, ezért a *mindennapi élet teremt meg lényegében a társadalmi reprodukció mindenkorai lehetőségét*. Ez azt is jelenti, hogy a mindennapi élet mindig a közvetlen környezetben folyik, arra is vonatkozik, de közvetít is a nem mindennapi felé, előiskolája a nem mindennapi tevékenységnek.

Csupán két jelentős marxista gondolkodó foglalkozott eddig behatóan a mindennapi élettel. HENRI LEFEBRE alapdefiníciójával vitázik ugyan HELLER, de sok részleteredményét átveszi, alkalmazza. LUKÁCS GYÖRGY e tárgykörben kifejtett gondolatai mindvégig kiindulópontot, alapot adnak a szerző fejtegetéseisekhez.

A mindennapi élet fogalmának kifejtéséhez közelítve HELLER először is szükségesnek tartja az „egyed” és a „világ” kategóriájának felbontását. A történeti szemlélet eredménye ebben az elemzésben, hogy rámutathat arra, hogy az „egyed” és a „világ” viszonya és ezzel a mindennapi élet, az elidegenülési folyamatban differenciálódik. Az egyed szempontjából a *partikularitást*, illetve az *individuummá fejlődést* vizsgálja.

A mindennapi élet a partikularitás kéré épül ki, de akinek motivációjává válik az önmagához és világához való tudatos viszonyulás, átalakító szándék, az mindennapi életét is tudatosan rendezi. A mindennapi életben rendkívül *heterogén* készségek, képességek, affektusok bontakoznak ki, mivel az embernek ebben a szférában heterogén cselekvéstípusokat kell elsajátítania. Érdekes az a fejtegetése, amelyben bírálja a magánélet és a mindennapi élet azonosításának koncepcióját. Kifejti, hogy a magánélet és a közélet elválása elvileg elidegenedési jelenség, a mindennapiság és a nem mindennapiság differenciálása nem az, hanem a társadalmi és egyedi reprodukció sajátos dialektikájának terméke.

Ha a mindennapi gondolkodásról beszélünk, azonnal egyik leglényegesebb tulajdonságaként az *antropomorfizmust* említjük. HELLER itt sem elégszik meg a pusztá tény leírásával, tovább megy és a kategóriát három részre osztja. Megkülönbözteti a mindennapi gondolkodás *antropologikusságát*, vagyis az emberi észleléshez való kötöttségét, az *antropocentrikusságot*, vagyis azt, hogy a mindennapi élet teleológiája közvetlenül az egyedre vonatkoztatott, illetve a *szűkebb értelemben vett antropomorfizmust*, vagyis azt, hogy az egyének az egész valóságot saját, mindennapi életük analógiájára képzik el.